

Till
Kulturdepartementet

040525

Remissvar från Svensk Biblioteksförning på ”Om biblioteksverksamheterna” Ds 2003:66

Utgångspunkter

Svensk Biblioteksförning verkar för att vara en pådrivande kraft vid förnyelsen av såväl bibliotekssystemet som hela samhället. Utifrån detta hävdar föreningen:

att biblioteken kan utveckla sin roll som kreativ deltagare i den svenska samhällsutvecklingen.

att denna roll förstärks i samverkan med lokala, regionala, nationella och globala partners.

att biblioteken är beredda att låta sig påverkas av samverkan och utforma sin praxis på basis av dialogens resultat.

att en ständigt pågående förändringsprocess ökar bibliotekens respekt för tillfälliga lösningar, experiment och förnyelse.

att samverkan mellan olika typer av bibliotek, oberoende av huvudmän, är ett nödvändigt steg för att utveckla ett modernt och sammanhållet bibliotekssystem.

att rörelsen är viktigare än resultatet och att en snabb samhällsutveckling kräver samspel snarare än perfektion.

För bibliotekssystemet ser vi tre centrala och övergripande uppgifter:

1. Att bidra till läsande och lärande processer. Detta omfattar alla steg i individens utveckling från förskola till universitet. Här har biblioteken sin kärnverksamhet, vilken tar sin utgångspunkt i individens läsförståelse. Denna roll

har inte minskat i dagens komplexa och mångkulturella samhälle. Med en nationell plan för medie- och informationsförsörjning förstärks bibliotekens roll i det dagliga sociala och ekonomiska livet och då inte minst i forskningsbaserad kunskapsutveckling.

2. Att bidra till ett modernt medborgarskap. Biblioteken ger medborgare tillgång till kvalificerad information och kan spela en central roll i utvecklande av offentliga e-tjänster. Genom ett centralt producerat serviceutbud (t.ex. nätbibliotek, elektroniska referenstjänster, musik, film och radio/TV arkiv etc.) kan biblioteken stödja individen i hennes eller hans hela samhällsliv. Härmed avses områdena hälsa, föräldraskap och deltagande i demokratiska processer.

3. Att bidra till samhällets sociala sammanhållning. Bibliotek är öppna, neutrala och icke-stigmatiserande platser. De kan vara en plats för såväl förkovran som förströelse (ofta i kombination) som ofta inte kräver annan inträdesbiljett än individens nyfikenhet. Biblioteken är ett av samhällets viktigaste offentliga rum där människor kan mötas oberoende av klass, nationalitet, kön, ålder eller sexuell läggning.

För att fullt ut kunna förverkliga sin potential behöver det svenska bibliotekssystemet förnyas. Det bör ske på ett sätt som tillvaratar och förmerar den lokala och regionala innovationsförmågan samtidigt som dubbelarbete och resursslöseri undviks genom nationella utvecklingsinsatser och prioriteringar. Det är en viktig uppgift för statsmakterna att, gradvis och i samverkan med olika aktörer, utveckla instrument för en sådan förnyelse. Ett viktigt steg i denna riktning är att tillskapa ett forum för diskussion om biblioteksstrategiska frågor där lokala, regionala, nationella och globala aktörer kan mötas.

Biblioteken själva behöver bidra till förnyelsen genom att visa större öppenhet för de övergripande samhälleliga utmaningarna och inte minst genom att vara pådrivande för samverkan mellan bibliotek med olika huvudmän.

Svensk Biblioteksförning anser att biblioteksplaner är ett viktigt redskap för den nödvändiga förnyelsen och för att knyta bibliotekssystemet till kommunala och regionala prioriteringar. Mycket tyder emellertid på att den enskilda kommunen gradvis blir en för liten enhet för att kunna tillgodose ett modernt bibliotekssystems utvecklingsbehov vare sig de är av finansiell, teknisk eller personell art. Därför blir regionala biblioteksplaner, där kommunala och statliga bibliotek kan ses som en helhet, allt viktigare.

Kommentarer till de olika kapitlen i PM

Kap 2 Bibliotekslagen inklusive förslagen till ändringar

Svensk Biblioteksförning har under många år arbetat aktivt för en skärpning av bibliotekslagen. Mycket har hänt sedan 1997 och det är dags att mera tydligt göra

bibliotekslagen till en lag för hela bibliotekssystemet inklusive biblioteken vid våra vårdinrättningar som olyckligtvis inte heller denna gång finns med i utredare John Erik Forslunds genomgång av olika bibliotekstyper
Föreningen välkomnar de förslag som utredningen lägger fram när det gäller samverkan och antagande av biblioteksplaner.

Bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet skall samverka.

Bibliotek är en del av samhällets infrastruktur för information, kunskap, bildning och kultur. Den enskilde användaren har olika behov under olika skeden av livet. Biblioteken ska ses som en gemensam sektorsövergripande samhällsresurs. För användaren är det ointressant vem som är huvudman; behoven av service styr. Samverkan är därför strategiskt nödvändig för användarens tillgång och för bibliotekens utveckling i offentliga verksamheter med vikande ekonomiska resurser.

Det finns redan många pågående intressanta samverkansprojekt. I Svensk Biblioteksförnings skrift ”Från ord till handling - om ledarskap, generationsväxling och kunskapsöverföring” (2004) kan man läsa om hur samverkan, men även hur planering och samråd praktiseras i vardagen. Exempel finns från både Almedalsbiblioteket i Visby och Sambiblioteket i Härnösand. Behovet av samråd, av en grupp med ett nationellt uppdrag är stort. För att samverkan ska kunna fungera och leda till utveckling av det samlade biblioteksväsendet krävs ett tydligt uppdrag från berörda departement. Vidare krävs en bred representation i gruppen. Det betyder att folk- och forskningsbibliotek ska vara representerade liksom skol- och gymnasiebiblioteken samt vårdbiblioteken.

Det måste finnas ett tydligt uppdrag för samrådet och rapporteringsskyldighet ut till det omgivande bibliotekssamhället.

Kommuner och landsting bör anta planer för biblioteksverksamheterna.

Svensk Biblioteksförning vill återigen betona vikten av ett strategiskt arbetssätt, inte bara på det nationella planet! Biblioteksplaner är ett strategiskt dokument och utan en plan har biblioteken förstås ingen som helst möjlighet att arbeta systematiskt och genomtänkt. Att skapa planen med kommunen som gemensam nämnare, alltså tillsammans med alla andra biblioteksaktörer, borde främja tillgänglighet och effektiv användning av resurserna. I kommuner och landsting finns sedan lång tid tillbaka planer för olika delar av verksamheten.

Biblioteksverksamheten i en kommun är sektorsövergripande, den är en del av kommunens infrastruktur för lärande och informationsförsörjning, en biblioteksplan ger möjligheter att verkligen agera infrastrukturellt, dvs tillsammans med de andras planer, för medborgarnas nytta. Det är alltså viktigt att forsknings- och högskolebiblioteken finns med i de biblioteksplaner som tas fram. I många mindre kommuner kommer det att behövas biblioteksplaner för

regioner av olika storlek snarare än för en kommun. Det finns redan flera exempel på detta.

Svensk Biblioteks förening har länge drivit frågan om biblioteksplaner och anser att om man använder definitionen på biblioteksplan från boken ”Biblioteksplaner – en idéskrift” (2001) så finns det bättre möjligheter för fördjupad samverkan än med den definition utredaren föreslagit på sid 112.

Föreningen påpekar att planerna ska innehålla

- analys av kommuninvånarnas biblioteksbehov
- en ansvarsfördelning mellan alla bibliotekstyper
- en samverkansplan
- strategi för framtiden

Övriga kommentarer angående bibliotekslagen

Svensk Biblioteks förening anser att gratisprincipen skall gälla samtliga medier och inte endast böcker. Utredningens skrivning tillgång till folkbibliotek är inte tillfyllest. Det krävs här en stramare precisering för att inte göra formuleringen verkningslös.

Tillgång till biblioteksservice avser inte alltid fysiska bibliotek. Nätbiblioteket behövs och måste ges resurser för att utvecklas och därmed kunna ge alla medborgare oavsett ålder och nationalitet en service med hög kvalitet.

Bibliotekslagen bör också slå fast att även informationsteknik ska vara kostnadsfri för alla medborgare

I bibliotekslagen behövs ett tillägg gällande bemanning av skolbiblioteken. Se för övrigt skriften ”Bemanna skolbiblioteken ” (2004) utgiven av Nationella skolbiblioteksgruppen där Svensk Biblioteks förening ingår.

Samordning och utveckling behövs. Varje skola bör ha ett skolbibliotek och lagens formulering om lämpligt fördelade skolbibliotek har inte förbättrat situationen för eleverna i Sverige. En central samordningsfunktion för informationsförsörjningen i landet kan bidra till att grundskolornas bibliotek utvecklas. I ett nationellt bibliotekssamråd bör Myndigheten för skolutveckling ingå.

Svensk Biblioteks förening menar att lagen fortfarande, trots betydelsefulla nya tillägg, andas mycket folkbibliotekslag.

Kap. 3 Folkbiblioteken

Den statistik som redovisas för barnverksamheten utgörs av bokbestånd och antalet lån. Statistiken över bibliotekens barnverksamhet borde alltså förfinas för att ge en bättre bild av verkligheten. Det vi vet genom praktiken och vad som kan utläsas av kapitlet i övrigt är att datoriseringen och förändringen av högskole- och vuxenutbildningen har gett bibliotekspersonalens arbete ett annat innehåll och det som fått stryka på foten är många gånger barnverksamheten. Barn och gamla använder sig mindre av datorer. Folkbiblioteken står dessutom för den

huvudsakliga bokförsörjningen till landets förskolor. Det skulle behövas en medveten satsning på den nationella biblioteksverksamheten för barn.

Kap. 4 Skolbibliotek

En gemensam kommunal strategi behövs där skolbibliotekets och folkbibliotekets *olika roller* i förhållande till barnen tydliggörs. Bägge verksamheterna bidrar med sina olika metoder för att ge barnen de bästa möjliga förutsättningarna för sin språkutveckling och tillgång till information och upplevelseläsning. Barnets bästa, inte de olika institutionernas bästa måste stå i fokus vid resurstilldelning. Ett skolbibliotek bidrar inte i sig självt till förbättrad kvalitet på elevernas lärande. Det måste integreras i den pedagogiska processen och ses som ett arbetssätt för att bli verkningsfullt. Både samverkan och kommunala biblioteksplaner kan bli ett gott redskap för att öka medvetenheten, problematisera och utveckla de båda biblioteksfunktionerna.

Skolbiblioteken på grundskolenivå är dåligt utbyggda i Sverige. En konsekvensanalys av detta måste göras. Det behövs en medveten samplanering för att få en bättre nationell standard.

”En ökad planmässighet beträffande kommunala biblioteksåtaganden på undervisningsområdet i trängre bemärkelse innebär att åtagandena beträffande de traditionella till allmänheten riktade biblioteksverksamheterna på motsvarande sätt bör preciseras och utvecklas i antagna planer.” (s.106)

Enligt John Erik Forslunds kartläggning har gymnasieeleverna bättre tillgång till skolbibliotek än vad fallet är i grundskolan. Det kan ge en antydning om att tillståndet är gott. Men med en insikt i att skolbiblioteksfunktionen för att fungera måste vara en integrerad del i undervisningen, är tillståndet inte heller här särskilt väl utvecklat.

Kap. 5 Länsbiblioteken

Länsbiblioteken är i behov av ett tydligare uppdrag från sina huvudmän för att arbetsformer och strategier ska utvecklas som ett led i att utveckla en jämlik tillgång till kvalitativ biblioteksverksamhet i hela landet. En nationell strategi för verksamheten med inriktning på barn och ungdomar behövs. På kommunal nivå prioriteras barn- och ungdomsverksamhet i ord men praktiken visar inte alltid att så är fallet. Med tanke på biblioteket som en arena för informellt lärande bör strategin omfatta flera kultur- och utbildningsyttringar (jmf. Kulturkonsulenter i Danmark).

I sin roll som utbildningsanordnare kan länsbiblioteken ges tydligare uppdrag att samverka med andra utbildningsanordnare och erbjuda gemensamma utbildningar för personalkategorier som arbetar med barn och ungdomar. (jmf. LekaSpråkaLära, ett projekt för gemensam kompetensutveckling av förskollärare och barnbibliotekarier, initierat och finansierat av Myndigheten för skolutveckling/Språkrum i nära samverkan med Statens kulturråd.)

Länsbiblioteken med sina nära kontakter med kommunerna kunde också medverka till att lyfta barnfrågorna till rätt nivå för att resursbedömningen ska bli relevant.

Kap. 7 Användningen av biblioteken

Folkbiblioteken har en stor potential att utvecklas i samspel med sitt lokalsamhälle. Det gäller föreningar företag, institutioner och människor. Att man blir sedd men inte registrerad, att man väljer själv och inte bli styrd är några av nycklarna till att folkbiblioteken åtnjuter medborgarnas förtroende. Men också personalens förmåga att möta människor med respekt och i mötet identifiera frågan eller behovet hos varje besökare .

Biblioteken som mötesplatser är särskilt viktiga för barn. Nätverksarbetet kan utvecklas. Biblioteket som fysiskt rum behöver utvecklas för att bättre passa barns uppfattning av verkligheten. Biblioteket är en fristad för barn som t ex har det besvärligt hemma. Mångkulturarbete i handling existerar redan på biblioteken men skulle kunna utvecklas. Biblioteken skulle kunna ta ett ökat socialt ansvar med en nationell strategi i ryggen (jmf Storbritannien)

Kap. 8 Statens kulturråd

Svensk Biblioteks förening anser att Statens Kulturråds uppdrag i förhållande till biblioteken är otydligt och att man saknar verksamma redskap för att på ett vitalt sätt spela en roll för biblioteksutvecklingen. Se även vårt svar på KB-utredningen SOU 2003:129.

Formerna för inköpsstödet till barnlitteratur bör ses över. Kan formerna förändras och bli ett bättre redskap för utveckling av barns språk- och läsutveckling, standardutjämning?

Kap. 9 Det sektorsöverskridande biblioteket

I detta kapitel hänvisar Forslund till kultursociologen Göran Nylöfs analys av kulturens fyra potentialer

1. som bildnings- och kunskapsresurs
2. som kreativitetsresurs
3. som gemenskapsresurs och identitetsskapare
4. som mobiliseringsresurs för samhällspåverkan

Svensk Biblioteks förening hävdar att barn- och ungdomsbiblioteket skulle kunna ges särskilda uppdrag med utgångspunkt från ovanstående.

Kap. 10 Samverkan, planering och rådgivning

Med FN:s konvention om barnets rättigheter i åtanke är det en självklarhet med samverkan mellan bibliotek och bibliotekshuvudmän. Skrivningen kan få betydelse för utvecklingen av både folk- och förskole- och skolbiblioteksverksamhet.

Ur ett barnperspektiv är samverkan mellan *alla*, inte bara mellan bibliotek och bibliotekshuvudmän, som arbetar med barn- ungdomar och föräldrar på

lokalplanet av vikt. Denna aspekt nämns emellertid inte i förslaget till utvidgning av en lag som rör bibliotek.

Om kommuner och landsting upprättar planer för biblioteksverksamheterna och arbetet sker på ett processorienterat arbetssätt på alla nivåer kan mycket hända som kommer barn och ungdomar till godo.